

DERGÂHTAN CEPHEYE: BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA BEKTAŞİ MÜCAHİDİN ALAYI

FROM THE DERVISH LODGE TO THE FRONT: THE BEKTASHI
MUJAHIDIN REGIMENT IN THE FIRST WORLD WAR

HÜRÜ SAĞLAM TEKİR*

Sorumlu Yazar

Öz

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda gönüllü birliklerin gösterdiği başarılarından elde ettiği deneyimle, Birinci Dünya Savaşı'nda benzer bir strateji izlemeyi amaçlamıştır. Bu stratejinin temelinde, gönüllü birliklerin cephe hattında istihbarat faaliyetleri, gerilla taktikleri ve lojistik destek gibi alanlarda düzenli orduyu takviye etmesi ve yerel direnç hareketlerini güçlendirmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, imparatorluk içerisinde oldukça etkin olan Bektaşî ve Mevlevî tarikatı gibi iki etkili dini grubun Birinci Dünya Savaşı'nda farklı cephelere askeri birlikler olarak sevk edilmesi, bu stratejinin kapsamlı uygulamasını göstermektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile yakın ilişki içerisinde bulunan Bektaşî tarikatının alay ölçeğinde bir askeri birlik oluşturma girişimi, Osmanlı Devleti'nin dini grupları askeri amaçlarla kullanma politikasının dikkat çekici bir örneğini oluşturmaktadır. Bektaşî Alayı'nın teşkil hazırlıkları 1915 yılı mayıs ayında Sivas'ta başlatılmıştır. Cemaleddin Çelebi'nin tayin ettiği temsilciler vasıtasıyla bölgedeki Alevi topluluklarından gönüllü katılımcılar toplanmaya çalışılmıştır. Bektaşî Alayı'nın kurulması, özellikle Dersim bölgesi ve çevresindeki Kızılbaş Alevilerin Cihad-ı Ekber gibi dini söylemlerle seferber edilememesi karşısında geliştirilen alternatif bir yaklaşımın sonucuydu. Bununla birlikte, Bektaşî Alayı'nın Kafkas Cephesi'ndeki Rus ilerleyişini tek başına durdurma kapasitesi bulunmamaktaydı. Erzurum'un 16 Şubat 1916 tarihinde Rus işgaline maruz kalması ve Osmanlı kuvvetlerinin geri çekilmesi neticesinde, Cemaleddin Çelebi Efendi de maiyetiyle beraber Erzincan'a dönmek zorunda kalmıştır. Bu çalışma, Hacı Bektaş Veli Dergâhı postnişini Cemaleddin Çelebi Efendi komutasında faaliyet gösteren Bektaşî Alayı'nın kuruluşu, cephe faaliyetleri ve sona ermesini ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bektaşî, Kafkas Cephesi, Alevi, Erzurum, Cemaleddin Çelebi.

Abstract

Drawing on the success of volunteer units in the Tripoli and Balkan wars, the Committee of Union and Progress sought to implement a similar strategy in the First World War. The basis of this strategy was that volunteer troops would reinforce the regular army in areas such as intelligence, guerrilla tactics and frontline logistical support, as well as strengthening local resistance movements. Accordingly, the deployment of two influential religious groups such as the Bektashi and Mevlevi orders, which were very effective within the empire, as military units on different fronts in the First World War shows the full implementation of this strategy. The

Araştırma Makalesi / Künye: SAĞLAM TEKİR, Hürü. "Dergâhtan Cepheye: Birinci Dünya Savaşı'nda Bektaşî Mücahidin Alayı". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 115 (Eylül 2025), s. 449-466. <https://doi.org/10.60163/tkhecbva.1681738>

* Doç. Dr., Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, E-mail: hsaglam@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5351-0384.

attempt by the Bektashi sect, which had close links with the Committee of Union and Progress, to form a regimental military unit is a remarkable example of the Ottoman state's policy of using religious groups for military purposes. Preparations for the formation of the Bektashi Regiment began in Sivas in May 1915. Through representatives appointed by Cemaleddin Çelebi, efforts were made to recruit volunteers from Alevi communities in the region. The establishment of the Bektashi Regiment was the result of an alternative approach developed in the face of the inability to mobilise Kizil Bash Alevis, especially in and around Dersim, through religious discourses such as Jihad-ı Ekber. However, the Bektashi regiment was not able to stop the Russian advance on the Caucasian front on its own. As a result of the Russian occupation of Erzurum on 16 February 1916 and the withdrawal of the Ottoman forces, Cemaleddin Çelebi Efendi had to return to Erzincan with his entourage. This study deals with the formation, frontline activities and the end of the Bektashi Regiment that operated under the command of Cemaleddin Çelebi Efendi, the postmaster of Hacı Bektaş Veli Dervish Lodge.

Key Words: Bektashi, Caucasus Front, Alevi, Erzurum, Cemaleddin Çelebi.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı esnasında Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri yapılanmasında gözlemlenen dikkate değer olgulardan biri, dini grupların cephele sevk edilmesi meselesidir. Bu kapsamda, Bektaşî Alayı'nın teşekkülü ve Kafkas Cephesi'ne intikal ettirilmesi süreci, akademik literatürde henüz yeterli düzeyde incelenmemiştir.

Bektaşî tarikatının Osmanlı İmparatorluğu'ndaki askeri yapılarla ilişkisi, tarihsel bir sürekliliğin ve köklü kültürel mirasın bir sonucu olarak ele alınmalıdır. Bektaşilik, özellikle Anadolu'da gelişen heterodoks İslam anlayışları ve savaşçı Türkmen zümreleriyle etkileşim içinde şekillenmiştir. Bu bağlamda, tarikatın askeri sınıflarla organik bağı, tarihsel bir evrimin ve kültürel adaptasyonun doğal bir ürünüydü. İmparatorluğun askeri yapısında merkezi bir yere sahip olan Yeniçeri Ocağı, özellikle Klasik Dönemde (15.–17. yüzyıllar) kara ordusunun belkemiğini oluşturmuştur. Kapıkulu ocaklarının en seçkini olan bu askeri teşkilat, sadece bir askeri yapı değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir kurumu da temsil etmekteydi. Yeniçeriler, genellikle devşirme sistemiyle toplanan gayrimüslim çocuklardan eğitilerek oluşturulurdu. Bu askeri grubun manevi kimliğini ise Bektaşî tarikatı şekillendirmiştir. Yeniçeri Ocağı ile Bektaşilik arasında güçlü bir ilişki kurulmuş; bu tarikat, ocağın hem ahlaki hem de mistik yönünü besleyen bir unsur haline gelmiştir. Hatta Yeniçeriler arasında Bektaşilik bir tür “resmî tarikat” olarak benimsenmiş, Bektaşî babaları ocak içinde büyük bir nüfuza sahip olmuştur (Uzunçarşılı, 1988, 147-150) (Küçükyalçın, 2013, 100-110). Yeniçeri Ocağı 1826'da lağvedilmesine rağmen Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Bektaşilik varlığını sürdürüyor ve askeri zümreler arasında kısıtlı da olsa etkinliğini devam ettiriyordu.

İttihat ve Terakki hükümetinin, Birinci Dünya Savaşı'nın seferberlik sürecinde dini kurumlarla kurduğu ilişki, karmaşık ve çok katmanlı bir olgudur. Bu ilişki, devletin seferberlik çabalarını meşrulaştırma ve halkın desteğini kazanma ihtiyacı ile dini kurumların siyasi iktidarla iş birliği yaparak kendi konumlarını güçlendirme arzusu arasında bir denge zemininde şekillenmiştir. İttihat ve Terakki, seferberlik sürecinde, kendi politik perspektifiyle uyumlu ve denetlenebilir dini çevrelerle iş birliği yapmayı tercih etmiştir. Bu bağlamda, “güvenilir, kontrol edilebilir ve iş birliğine açık” olarak nitelendirilen tarikatlar ve ulema, devletin seferberlik politikalarına destek vermiştir. Bu iş birliği, devletin seferberlik çabalarını meşrulaştırmasına ve halkın dini duygularını seferberlik lehine yönlendirmesine olanak tanımıştır. Öte yandan, dini kurumlar da devletle iş birliği yaparak kendi konumlarını güçlendirme ve devlet nezdindeki güvenilirliklerini artırma amacı gütmüştür. Özellikle tarikatlar,

seferberliğe destek vermenin devlet karşısında kendi konumlarını ve güvenilirliklerini pekiştireceğine inanmışlardır (Beşikçi, 2015, 206-207).

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti, daha önceki harp deneyimlerinden edindiği tecrübeler ışığında, gönüllü birliklerin cephelelere sevk edilmesinin savaşın gidişatını olumlu etkileyeceğini düşünmüştü. Özellikle Trablusgarp ve Balkan harplerinde gönüllülerin gösterdiği başarılar, bu yaklaşımın temelini oluşturunuyordu. İttihat ve Terakki, gönüllü birliklerin cephelelerde istihbarat toplama, gerilla taktikleri uygulama ve lojistik destek sağlama gibi kritik görevlerde yer alarak düzenli orduya önemli katkılar sunacağına inanıyordu. Ayrıca, bu birliklerin yerel halkın direncini artırarak mücadele ruhunu canlı tutması da bekleniyordu. Bu doğrultuda, gönüllülerin yerel bilgileri ve deneyimlerinden faydalanılarak gayrinizami harp taktiklerinin uygulanması amaçlanmıştı (Tekir, 2022, 230-231).

Gönüllü birliklerin oluşturulması ve bu birliklerden yararlanılması düşüncesi, gayrinizami harp doktrini çerçevesinde teorik olarak makul bir yaklaşım sergilemekle birlikte, özellikle Kafkas Cephesi'ndeki uygulamalarda ciddi sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunların temelinde, komuta kademelerindeki yetersizlikler yatmaktaydı. Savaşın başlangıcında, İstanbul'dan Anadolu'ya çok sayıda düzensiz birlik sevk edildi. Bu birlikler, cezaevlerinden salıverilen mahkûmlar, Bektaşî ve Mevlevî gibi dini gruplar, gönüllüler ve bazı askeri birliklerden çetelere dahil edilen askerlerden oluşmaktaydı. Başkomutanlık Karargâhı, savaşın ilk evrelerinde bu durumdan hoşnutsuzluk duymaktaydı. Enver Paşa da karargâhıyla aynı düşüncededeydi; ancak kurmay heyeti, Karadeniz kıyılarına düzenli birliklerin sevk edilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeydi. Bununla birlikte, III. Ordu subayları ile genel karargâh arasında bu konuda kısa sürede ciddi fikir ayrılıkları ortaya çıktı (Tekir, 2022, 236).

1. Birinci Dünya Savaşı'nda Dini Gruplar ve Bektaşîler

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu, başlangıçta silahlı tarafsızlık pozisyonunu benimsemiş, ancak 29 Ekim 1914 tarihinde Karadeniz'deki Rus limanlarına yapılan askeri hareketin ardından resmi olarak savaşa dahil olmuştur. Rusya'nın ardından İngiltere ve Fransa'nın diplomatik ilişkileri sonlandırarak Çanakkale Boğazı ve Akabe'ye yönelik askeri girişimlerde bulunmaları, İmparatorluğu Almanya ve Avusturya-Macaristan ile ittifak kurarak savaşın aktif tarafı haline getirmiştir. Bu gelişmeler üzerine, 11 Kasım 1914 tarihinde Padişah ve Halife Sultan Mehmed Reşad, üç yüzyıldır İmparatorluğu zayıflatmaya çalışan ve İslam dünyasının hilafet makamına karşı düşmanca tutum sergileyen güçlere karşı bir "Cihad-ı Ekber" ilan etmiştir. Sultan, askerleri din, vatan ve devlet uğruna kahramanca mücadele etmeye ve Osmanlı ordusunun şanlı tarihine yakışır bir şekilde hareket etmeye çağırıştır. Bu çağrı, dönemin siyasi ve dini retoriği içinde, imparatorluğun karşı karşıya olduğu varoluşsal tehdidi vurgulamak ve askeri seferberliği meşrulaştırmak amacıyla yapılmıştı (BOA, İ. MMS., 191/2-1-2; Sabah, 16 Kasım 1914; Sabah, 17 Kasım 1914).

Halife tarafından ilan edilen cihat çağrısına öncelikli olarak dini grupların katılım göstermesi beklenen bir durumdu. Bu çağrı, Osmanlı yönetiminin özellikle İngiliz hakimiyeti altındaki Müslüman toplulukları harekete geçirme stratejisinin bir parçasıydı. Çeşitli bölgelerde belirli ölçüde karşılık bulmasına rağmen, genel anlamda istenilen düzeyde bir etki yarattığı söylenemezdi. Osmanlı İmparatorluğu'nda faaliyet gösteren Mevlevî (DH.SYS., 123/35) ve Bektaşî tarikatları, cihat çağrısına yanıt veren

önemli dini oluşumlar arasında yer almıştır. Ancak, düzensiz gruplardan istenilen verimin alınamamış olması; Bektaşiler henüz yola çıkmadan önce ordu içerisinde tartışmaları beraberinde getirdi.

Birinci Dünya Savaşı'nın ilk altı aylık döneminde cephelere sevk edilen gönüllülerden özellikle Kafkas Cephesi'nde yeterince fayda sağlandığı söylenemezdi. Köprüköy-Azapköy Muharebelerini müteakip gerçekleşen Sarıkamış Harekâtı, Çarlık Rusya ordusu karşısında nizami kuvvetler dışındaki unsurlarla ana cephede başarı sağlanmanın mümkün olmadığını göstermişti. III. Ordu'ya bağlı X. Kolordu, Harbiye Nezareti'ne gönderdiği raporda gönüllü çete mensuplarının, yerel halka zulmettiği, subaylarına karşı silahlı direniş gösterdiği ve savaşta varlıklarının zarar verdiği tespit edildiğini vurguladıktan sonra, gönüllü çetelerin harp sahasına gönderilmemesini istiyordu (DH. ŞFR., 51/209). Bu durum, savaş sırasında Osmanlı İmparatorluğu'nun gönüllü birliklerden yararlanma politikasının bazı sorunlar yaşadığını göstermekteydi. Gönüllü birliklerin kontrolsüz bir şekilde oluşturulması ve sevk edilmesi, disiplin sorunlarına, yerel halkla çatışmalara ve askeri operasyonların başarısızlığına yol açabilmekteydi. Ocak-Şubat 1915 döneminde Harbiye Nezareti cepheden gelen taleplere sessiz kalamayarak gönüllülerin cepheye gönderilmesi uygulamasına son verdi (DH. ŞFR., 461/58).

Gönüllüler ve çetelerin cepheye sevk edilmesi uygulaması altı aylık süreçte rafa kaldırılırken dini gruplar için aynı durum geçerli değildi. Birinci Dünya Savaşı'na girilmesini müteakip, Mevlevi tarikatına mensup dervişlerden müteşekkil bir alayın Suriye Cephesi'ne sevk edilmesi (Cemal Paşa, 2006, 167), Bektaşî tarikatını da benzer bir girişimde bulunmaya sevk etmişti (İlter, 2007, 77). Mevlevilerin lideri Veled Çelebi, hatıralarında Mevlevi ve Bektaşîlerin cepheye gitmelerinden şöyle bahseder:

“Umumi harpte cihad-ı ekber ilan edildi. Bu zaman teşkilatı tam, iki tarikat vardı. Bunların ikisine de Meclis-i Meşayih karışmaz, kendi işlerini kendileri görürlerdi. Bunlardan birisi Mevleviler, diğeri de Bektaşîler idi. Sultan Reşad Mevlevi olduğundan bir Mücahidin-i Mevleviyye Alayı teşkilini arzu etti. Mevlevilere bir alay bayrağı ile bir kılıç gönderdi. Ben bu alayın kumandanı oldum. Konya'da toplandık. Bektaşîler de Kafkas cephesine gittiler.” (İzbudak, 2014, s. 123-124).

Osmanlı'nın son döneminde Bektaşîlik ve Mevlevilik arasındaki rekabet, devletin tarikatlara yönelik politikaları doğrultusunda şekillenmiştir. 1826'da Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşîliğin yasaklanması (Maden, 2014, 60-65), tarikatın resmi statüsünü kaybetmesine neden olmuş, buna karşılık Mevlevilik, güçlenmişti. Bu bağlamda, 1915'te Mevlevi dervişlerinden oluşturulan Mücahidin-i Mevleviyye alayının resmî olarak teşkilatlandırılması, Mevleviliğin devlet nezdindeki ayrıcalıklı konumunu pekiştirmiştir (Küçük, 2003, 103-104). Bektaşîlerin yeniden güçlenme çabaları, Birinci Dünya Savaşı sırasında kurulan Bektaşî Alayı ile doğrudan ilişkilidir. Ancak, bu alayı yalnızca Mevlevilere karşı bir denge unsuru olarak görmek, kuruluş amacını dar bir perspektife indirgemek olur. Bektaşî Alayı'nın teşkili, yalnızca tarikatlar arası rekabetin bir sonucu değil, aynı zamanda Osmanlı yönetiminin, özellikle de İttihat ve Terakki'nin, savaş sürecinde Anadolu'daki çeşitli inanç ve etnik grupları seferber etme stratejisinin bir parçasıydı.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında Hacı Bektaşî Veli Dergâhının postnişinliğini Cemaleddin Çelebi Efendi yürütmekteydi. Bektaşîlik içerisinde önemli bir yere sahip olan Çelebi kolunu temsil etmesi itibarıyla Cemaleddin Çelebi Efendi, kırsal Bektaşîliği ve dolayısıyla birçok Alevi dedesini doğrudan temsil eden bir konumdaydı. Zira Bektaşî geleneğinde liderlik, soy esasına dayanan Çelebi kolu ile seçimle

göreve gelen Babagan kolu arasında belirgin bir ayrım göstermekteydi. Bu yapısal farklılık, Bektaşiliğin farklı coğrafi bölgelerde ve toplumsal kesimlerde kendine özgü yorumlarının ve uygulamalarının gelişmesine olanak tanımıştır. Çelebi kolunun Hacı Bektaş Veli'nin manevi mirasını genetik bağ üzerinden taşıdığına inanılması, özellikle Anadolu'daki Alevi toplulukları nezdinde bu kola büyük bir saygınlık atfedilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda, Cemaleddin Çelebi Efendi'nin postnişinliği, söz konusu dönemde Alevi-Bektaşî toplulukları için önemli bir dini ve manevi referans noktası teşkil ediyordu (Tunçay, 2002, 14). Dolayısıyla Kafkas Cephesi'nin geri bölgesini oluşturan Erzincan-Sivas-Dersim hattında yaşayan Kızılbaş Alevi nüfusun varlığı dikkate alındığında Cemaleddin Çelebi'nin komutasında oluşturulacak askerî birliğin bölge üzerinde etkili olacağı düşünülmüştü.

Cemaleddin Çelebi komutasında bölgeye sevk edilen Bektaşîler ile Sivas, Erzincan ve Dersim bölgelerinde yaşayan Kızılbaş Aleviler ortak bir söylem ve zeminde buluşamayabilirlerdi. Bektaşîlik, Kızılbaşlık ve Alevilik arasında bir söylem ve eylem birliği söz konusu değildi. Bektaşîlik, tasavvufi bir tarikat olarak Osmanlı ve sonraki dönemlerde kurumsallaşmış, özellikle Yeniçeri Ocağı ile olan ilişkisi nedeniyle farklı bir kimlik kazanmıştı. Kızılbaşlık ise Osmanlı yönetimi tarafından dışlayıcı bir anlamla kullanılmış olsa da özünde Anadolu'nun kırsal kesimlerinde ortaya çıkan sosyo-dini bir hareketi ifade etmekteydi. Alevilik kavramı ise Kızılbaş topluluklarının dışlanmasına karşı 19. yüzyıldan itibaren tercih edilen bir adlandırma olup, zamanla daha geniş bir kimlik çerçevesi kazanmıştı. Bu bağlamda, Bektaşîlik tarikat eksenli bir yapı sergilerken, Kızılbaşlık ve Alevilik daha çok toplumsal ve kültürel aidiyet biçimleri olarak öne çıkmıştı (Ocak, 2009, 14-22). Cemaleddin Efendi'nin sevk edildiği bölgelerde etkili olabilmesi Kızılbaş Alevi nüfusun yoğunluğuna bağlıydı.

Bektaşî Alayı'nın kurularak cepheye gönderilmesi, sadece iki tarikat arasındaki rekabetten ziyade, daha geniş kapsamlı stratejik hedeflere dayanmaktaydı. İlk olarak, bu hamleyle cephedeki askerlerin ve bölge halkının moralinin yükseltilmesi amaçlanmıştı. Bektaşîlerin manevi nüfuzundan yararlanarak, savaşın zorlu koşullarında askerlere ve sivillere moral desteği sağlanması hedeflenmişti. Ayrıca, Bektaşîlerin Kafkas Cephesi için tercih edilmesinin özel bir nedeni daha bulunmaktaydı. Kafkas Cephesi'nin hemen gerisindeki Dersim bölgesinde yaşayan Kızılbaş Alevi nüfusun savaş sırasındaki hareketlerini kontrol altında tutma isteği, bu seçimin asıl ve görünmeyen nedenini oluşturmaktaydı. Bu stratejik hamleyle, bölgedeki potansiyel bir istikrarsızlığın önüne geçilmesi ve cephe gerisinin güvenliğinin sağlanması amaçlanmıştı. Dersim bölgesinde sağlıklı nüfus tahriri yapılamadığı için seferberlik döneminde silahaltına alınan asker sayısı oldukça sınırlı kalmıştı. 12 Mayıs 1914 tarihli *Mükellefiyet-i Askeriye Kanun-ı Muvakkati* adlı düzenlemede yer alan *Aşar-ı seyyareden iskân olunanlar hıdmet-i askeriye muafırlar* ifadesi bölgedeki konargöçer aşiretleri askerlikten muaf hale getirmişti (Mükellefiyet-i Askeriye Kanun-ı Muvakkati, 1330, 53). Fakat hükümet özellikle de Talat ve Enver Paşalar, söz konusu aşiretlerin bir şekilde cepheye sevk edilmelerinin yolunu arıyordu. Konuyla ilgili aşiretlerle müzakere yapmak üzere görevlendirilen Ma'mûretü'l-Azîz Valisi Sabit Bey, yaptığı görüşmelerde bazı aşiretlerin silahaltına alınarak cepheye sevk edilmeyi kabul ettiklerini Talat Paşa'ya 14 Ocak 1915'te bildirdi. Bu tarihlerde hükümetin Kafkas Cephesi'ne özellikle daha fazla asker sevki için mücadelesinin temelinde Sarıkamış Harekâtı'nın başarısızlıkla sonuçlanması ve III. Ordu'nun büyük oranda dağılması yatıyordu. Kış şartlarının oldukça sert geçtiği Dersim ve çevresindeki aşiretlerin eksiklikleri giderilse dahi cepheye sevk edilebilmeleri için karla kaplı yolların açılması, baharın gelmesi gerekiyordu. Dersimliler en erken İlkbahar

mevsiminde cepheye gideceklerini söylemişlerdi. Tüm bunların yanında Vali Sabit Bey, Dersimlilerin sözlerine güvenme konusunda ihtiyatlı yaklaşılması gerektiğini de özellikle vurgulamıştı (DH. ŞFR., 457/84). Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti gönüllülerin cephede ortaya çıkardığı sorunları dikkate alarak özellikle bakaya kalan aşiret mensuplarından gönüllü bir taburun kurulmasıyla ilgili nihai kararı III. Ordu Komutanlığı'na bıraktı (DH. ŞFR., 49/263).

2. Bektaşî Alayı'nın Kurulması

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında Kafkas Cephesi'ndeki askeri stratejisinde Teşkilat-ı Mahsusa önemli bir rol oynamıştır. Cemiyetin bu bölgedeki hedeflerine ulaşma çabası, klasik askeri yapılanmanın ötesinde, gayrinizami harp taktiklerini de içeren çok boyutlu bir strateji gerektirecekti. Çarlık Rusya'sının sınır bölgelerinde Ermenileri kullanarak Anadolu topraklarında ihtilal çıkarma çabalarına karşı İttihat ve Terakki yönetimi sistematik bir karşı strateji geliştirme yoluna gitti. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kâtib-i mesulleri, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıç evresinde, İstanbul'dan yola çıkarak Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde teşkilatlanma yapmak için yola çıkmışlardı (DH. ŞFR., 438/32). Erzincan'a geldiklerinde bölgenin Alevi Aşireti olan Balabanlıların lideri olan Gül Ağa ile önemli temaslarda bulundular. Teşkilat-ı Mahsusa çeteleri için Gül Ağa'dan kuvvet sözü almışlardı. Dr. Bahaeddin Şakir ve Hilmi Beyler bu görüşmeden sonra Erzurum'a geçmişler ve 5 Eylül 1914'te Gül Ağa'ya Hilmi Bey imzasıyla bir telgraf göndererek kendisinden istenilen gönüllülerin kriterlerinden bahsetmişlerdi. Hilmi Bey, Erzincan'da görüştükları konunun zamanının geldiğini belirtip, daha önce daha fazla adam talep etmeyi düşündüklerini ama şu an için 50 kişiyle yetinmeye karar verdiklerini ifade ediyordu. Seçilecek kişilerin genç ya da orta yaşlı olup olmamalarının önemli olmadığını, ancak memleket ve millet için seve seve ölebilecek kadar metin ve azimli olmaları gerektiğini vurguluyordu. Seçilen kişilerin her türlü ihtiyaçlarının karşılanacağı belirtilmişti (Ülger, 2017, 11; Özgül, 2000, 128). Bu görüşmeler aslında İttihat ve Terakki'nin bölge gerçeklerinden kopuk hareket etmediğini ve özellikle bölgede devlete yakın aşiretlerle ilişki içerisinde olduklarını gösteriyordu. İttihat ve Terakki'nin söz konusu girişiminden bir yıl sonra bölgeye Cemaleddin Çelebi Efendi'nin komutasında sevk edilecek olan Bektaşî Alayı'nın da altyapısı oluşturulmuştu.

Birinci Dünya Savaşı esnasında İttihat ve Terakki iktidarı ile yakın siyasi ilişkiler tesis etmiş olan Bektaşî tarikatının askeri sahada gösterdiği faaliyetler, Osmanlı'nın dini gruplarla kurduğu ilişkilerin askeri boyutunu göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu bağlamda, Bektaşî tarikatının alay büyüklüğünde bir askeri kuvvet teşkil ederek cepheye iştirak etme kararı alması, dönemin sosyo-politik dinamikleri çerçevesinde değerlendirilmesi gereken mühim bir hadisedir. Söz konusu karar, Osmanlı'nın savaş koşullarında dini gruplardan askeri amaçlarla istifade etme stratejisinin somut bir tezahürüydü. Bektaşî Alayı'nın kuruluş hazırlıklarına 1915 yılının mayıs ayında Sivas vilayetinde başlandı. Sivas Valisi'nin 3 Mayıs 1915 tarihinde Dahiliye Nazırı Talat Paşa'ya ilettiği bilgiye göre, Hacı Bektaş Çelebisi Cemaleddin Efendi'nin liderliğinde Bektaşî tarikatı mensuplarından müteşekkil bir gönüllü tabur oluşturulmaktaydı. Bu tabura, Bektaşî tarikatına mensup olup zorunlu askerlik yaşının dışında kalan bireyler davet edilmişti. Yazışmalardan anlaşıldığı üzere, Cemaleddin Efendi'nin bizzat cepheye iştirak etmesinin, Bektaşî gönüllülerinin manevi motivasyonunu yükselteceği düşüncesi hâkimdi. Bu yaklaşım, dini liderliğin askeri seferberlikte oynadığı rolü göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca, zorunlu askerlik çağının dışında

bulunan kişilerin de gönüllülük esasıyla kaydolabilmelerine imkân tanınması, devletin insan kaynakları seferberliğini genişletme çabasının bir göstergesi idi (DH. ŞFR., 469/73).

15 Şubat 1915 tarihli tamime göre, yalnızca zorunlu askerlik yükümlülüğünün dışında kalan bireylerin gönüllü olarak orduya kabul edileceği belirtilmişti (DH. EUM.MTK., 79/66). Buradan hareketle Sivas'ta kurulan Bektaşî taburuna da yalnızca askerlik yükümlülüğü bulunmayan kişiler katılabilmisti. Bektaşî Alayı'nın Sivas'ta kurulmuş olması; konuyla ilgili önemli iddialardan Çanakkale Cephesi'nden Kafkas Cephesi'ne sevk edilmediğini de göstermektedir (Stoddart, 2014, 90; Tunaya, 1989, 276) Literatürde Bektaşî Alayı'ndan; Bektaşî gönüllüleri/mücahitleri (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı, 1993, 19-62), Mücahidin-i Bektâsiyye (Özgül, 2006,53), Ruhani Teşkilat (İlter, 2007,77) gibi farklı isimlerle bahsedilmektedir. Bunun yanında alay, Kafkas Cephesi'nde doğmuş yine aynı cepheye sona ermiştir.

1915 yılının sonbaharında, Hacı Bektaş Veli Dergâhı postnişini Ahmet Cemaleddin Çelebi'nin talimatıyla, Sakallı Hüseyin Dede öncülüğünde Mineyik köyünde geniş katılımlı bir “Dedeler Kurultayı” düzenlendi. Bu toplantıya kırktan fazla Seyyid Ocağı mensubu iştirak etmişti. Mineyik'te gerçekleştirilen bu toplantının iki temel amacı bulunmaktaydı. Bunlardan ilki, Osmanlı Devleti'nin 2 Ağustos 1914'te ilan ettiği genel seferberlik sonrasında Birinci Dünya Savaşı'na fiilen katılmasıydı. Osmanlı yönetimi, özellikle Sultan Mehmed Reşad ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önde gelen liderleri Talât ve Enver Paşalar aracılığıyla, Cemaleddin Çelebi'ye bir teklif iletti. Bu teklif, Alevi-Bektaşî topluluklarından oluşan gönüllü bir “Mücahidin Alayı” teşkil edilmesi ve bu birliğin komutasının Çelebi tarafından üstlenilmesi yönündeydi. Cemaleddin Çelebi'nin bu teklifi kabul etmesi üzerine, söz konusu girişim hakkında tüm Seyyid Ocakları ve Alevi aşiretlerine bilgilendirme yapılmıştı. Mineyik Toplantısı'nın temel hedefi, oluşturulması planlanan Mücahidin Alayı'na askerî ve lojistik destek sağlamak üzere bir organizasyon sürecinin başlatılmasıydı. Bu çerçevede, Çelebi'nin Sivas ve Erzincan'da bulunduğu dönemlerde kendisine Seyyid heyetleri gönderilmiş; bu heyetler, ilgili ocak ve aşiretlerin desteğini sunmuştur. Mineyik'te gerçekleştirilen toplantıya Cemaleddin Çelebi'yi ve Hacı Bektaş Veli Ocağı'nı temsil eden bir Çelebi de iştirak etmişti. Toplantının ikinci oturumunda alınan kararlardan ilki; Hacı Bektaş Veli Ocağı'nın “Velâyet Makamı” olarak tanınması ve bu makamın temsilcisi ve mürşid-i kâmil sıfatıyla Cemaleddin Çelebi'nin, “Anadolu'daki tüm seyyidlerin başı” olarak tescil edilmesi olmuştur. Bu karar, Seyyidler kurulu tarafından tasdik edilmiştir (Onarlı, 2000, 155).

Bektaşî Alayı, bizzat Enver Paşa'nın arzu ve muvafakatiyle kurulmuştu (Beşikçi, 2015, 211). Sivas'ta kuruluş faaliyetlerine tabur büyüklüğünde başlanan birliğin ileri kuruluş faaliyetleri Kırşehir ve civarında devam etmişti. Kuruluşuyla yakından ilgilenen Enver Paşa, tabur askerlerine nizamiye elbise ambarında bulunan sancaklardan birinin verilmesini emretmişti (İ.HB., 170/32). Eylül 1915'e kadar kuruluşunu tamamlayan Bektaşî Taburu, Hacı Bektaş Veli'nin soyundan Cemaleddin Çelebi Efendi komutasında, mensuplarıyla birlikte cihat emrine iştirak etmek üzere harekete geçti ve Eylül 1915'in ilk haftası Yozgat'a ulaştı. Mülki ve askerî erkân ile yerel eşraf ve halk, şehrin üç saat dışında geniş bir katılımı, mücahitlerin gelişini görkemli bir törenle karşılamıştı. Karşılananlar, doğrudan hükümet binası önüne varmış, burada Hafız Bahaeddin Efendi tarafından duygusal bir dua okunmuş ve Cemaleddin Çelebi Efendi tarafından, kutsal cihadın imanının farz-ı aynlarından olduğu, vatanın ebedi saadeti için ordunun Allah'ın izniyle elde edeceği zaferlerin,

milletimizin birlik ve beraberlik içinde göstereceği gayret ve fedakarlıklara bağlı olduğu konusunda etkili bir konuşma yapmıştı. Ardından, “Padişahım çok yaşa!” nidaları şehirde yankılanmaya başlamıştı. Cihada bizzat iştirak şerefine henüz nail olamayan Müslümanlara bunun bir müjde olduğu ve Bektaşî sancağı altında bulunmak ve onunla birlikte cihada iştirak etmek gibi iki şerefe nail olma zamanı geldiği yönündeki propaganda yerel basında kendisine yer bulmuştu (Yozgat, 8 Eylül 1915). Cemaleddin Çelebi ve Bektaşî Taburu 11 Eylül 1915’te Yozgat’tan ayrılarak cephe hattına doğru ilerlemeye devam etti (Yozgat, 15 Eylül 1915). Yozgat’tan sonraki ilk durakları Sivas oldu. Asker toplayarak Sivas’a doğru ilerleyen taburun Sivas’a ulaşması 17 Ekim 1915’te gazeteler aracılığıyla kamuoyuna duyuruldu: *Hacı Bektaşî Veli evladından Cemaleddin Efendi Mücahidin-i Tarikatla harbe katılmak için Sivas’a gelmiştir* (Sabah, 20 Ekim 1915).

Kafkas Cephesi’nin yönetim merkezi olan Erzurum’dan önce Sivas’ta kuvvet toplamaya devam eden Hacı Bektaşî Veli’nin Postnişini Cemaleddin Çelebi kısa sürede kuvvetlerini artırmaya başladı. 28 Eylül 1915 tarihi itibarıyla kuvveti 380 piyade, 38 süvari olmak üzere toplam 418 kişiye ulaşmıştı (DH. ŞFR., 666/110). Bu rakam ortalama bir tabur gücüne erişildiğini gösteriyordu. Cemaleddin Çelebi, Orta Anadolu’nun çoğu bölgesinden asker toplamayı başarmıştı. Oluşturduğu kuvvette kendisinden sonra önemli bir konumda olan Sıdkı Baba, Merzifon’un Harız köyü nüfusundandı (Gül, 1984, 15-16).

Cemaleddin Çelebi, bölgedeki Alevi nüfusundan asker toplayabilmek için ellerine yetki belgeleri verdiği güvendiği isimleri Sivas’ın kazalarına göndermişti. Bektaşî geleneğine bağlı gönüllü mücahitlerin toplanması ve örgütlenmesine yönelik çağrı; Kangal ve Divriği kazalarındaki Bektaşî muhibbanı ve müntesiplerine hitaben yazılan mektuplarla duyurulmaya çalışılmıştı. Görevlendirilen isimlerden Seyyid Gazi Efendi’nin Mücahidin-i Bektaşî Sancağı Şerifi ‘nekayıtlı, inançlı ve sadakatli biri olduğu bu mektupların birinde vurgulanmıştı. Seyyid Gazi Efendi’nin, Bektaşî gönüllülerini sancak altında toplanmaya davet etmesi ve tarikatın emirleri doğrultusunda hareket etmesi için görevlendirilmişti. Mektup, savaş koşullarında gönüllü mücahitlerin bir araya getirilmesini hedeflemekte ve bu amaçla savaşamayacak durumda olanların maddi yardımında bulunmalarını teşvik etmeyi hedefliyordu. Toplanan yardımların Mücahidin Alaylarına aktarılacağı belirtilirken, bu çağrının meşruiyeti ve motivasyonu Hacı Bektaş-ı Veli’ye bağlılık üzerinden temellendirilmişti. Seyyid Gazi Efendi’nin Mücahidin-i Bektaşî Sancağı Şerifi’ne dahil olduğunu ve bu sancak altında toplanan gönüllülerin cezalarının affedildiği ise ayrıca belirtiliyordu. Osmanlı hükümeti, özellikle firari ve saklanan kişilerin affedilerek orduya kazandırılması konusunda Bektaşî tarikatının etkisini bölgede kullanıyordu. Seyyid Gazi Efendi’ye, Kangal ve Divriği bölgelerinde firari veya itaat etmeyen kişileri kanun ve adalet çerçevesinde gönüllü olarak sancağın altına celbetme yetkisi verilmişti. Bu yetkilendirme, İttihat ve Terakki’nin doğrudan askeri yapıların dışında dini liderler aracılığıyla seferberliği işletmeye çalıştığının bariz bir göstergesiydi (Altınok, 2007, 1025-1026). İttihat ve Terakki iktidarıyla birlikte Bektaşîlere önem verilmeye başlandığı açıktır. Bunun son örneği Bektaşî Alayı oldu. Fakat alayın siyasi bir amaçla kurulduğu açıkça belli oluyordu. Bunun yanında asker kaçakları ve eşkıyalar için kanundan kaçabilmek için kısa sürede sığınak olmuştu (Mimar Hikmet, 1928, 23).

Cemaleddin Çelebi’nin Sivas’a ulaşmasının ardından, bölgedeki Alevi nüfus üzerinde kayda değer bir etki alanı oluşmuştur. Beraberinde getirdiği tabura ek olarak, yerel halktan topladığı gönüllülerle neredeyse yeni bir tabur teşkil ederek askeri gücünü artırmıştır. Bu süreçte, alay içerisindeki çeşitli görevlere fahri subaylar

atayarak teşkilat yapısını güçlendirmiş ve bölgedeki nüfuzlu isimlerle görüşmeler gerçekleştirerek etkinliğini genişletme çabasını sürdürmüştü. Özellikle Yalınca köyünde yaşayan Seyid Aziz ve Koçgiri aşiretini ziyaret etmesi, bölgedeki Alevi topluluklar üzerindeki etkisini artırmaya yönelik girişimlerinin bir göstergesiydi. Cemaleddin Çelebi'nin bu ziyaretler aracılığıyla temel hedefi, Alevi nüfusu Türk ordusuyla birlikte hareket etmeye ikna etmektir. Ancak, Koçgiri aşiretinin savaş sürecinde cepheye katılım konusundaki temkinli tutumu ve “*eğer Dersimliler giderse kendilerinin de mücadeleye dâhil olacakları*” yönündeki yanıtları, bölgedeki toplulukların öncelikli olarak kendi güvenliklerini ve çıkarlarını gözettiğini ortaya koymuştu.

Cemaleddin Çelebi Erzincan'da siyasi toplantılar düzenlerken, beraberindeki Seyyid Aziz de mahalleler arasında dolaşarak özellikle Alevi nüfusun yoğun olduğu bölgelerde vaaz ve irşat faaliyetlerinde bulunuyordu. Seyyid Aziz'in “Pençe-i Tarık” akidesini öne sürmesi ve halkı “Pençe-i Âl-i Aba” remzine davet etmesi, bölgedeki Alevi topluluğunda bir ayrışmaya sebep olmuştu. Bu durum, bir kısım halkın Seyyid Aziz'in görüşlerini benimsemesi, diğer bir kısmının ise kesin biçimde reddetmesi şeklinde tezahür etmişti. Cemaleddin Çelebi'nin, Kistim köyündeki “Mar” adlı evliya kültüne müdahale edilmesi yönündeki teklifi ve bu teklifin reddedilme süreci aslında bölgedeki Alevi nüfus tarafından ciddi şekilde tepki çekmesine neden olmuştu. Söz konusu ritüel, yeşil sargıya sarılı, yılan başı şeklinde görünen bir asa etrafında gerçekleşen, binlerce kişinin katıldığı, dualar eşliğinde kurbanların kesildiği bir dini merasimdi. Cemaleddin Efendi, Kistim köyünde bulunan ve bölgedeki Kürtler tarafından kutsal kabul edilen *Kistim Evliyasının* yakılması talimatını vermiş, ancak bölge halkının sert tepkisiyle karşılaşmıştı. Bu noktada, Cemaleddin Efendi'ye Kistim Evliyasının toplum için manevi önemi anlatılarak bu hareketin büyük bir isyana yol açabileceği bildirilmiş ve sonuç olarak bölgedeki hassas dengeler gözetilerek bu karardan dönülmüştü. Cemaleddin Çelebi'nin bölgedeki bu gibi yaklaşımları, kendisini bölgeye gönderiliş amacından sürekli uzaklaştırmıştı (Özgül, 2005, 165-166).

Cemaleddin Çelebi Efendi'nin Dersim'e bizzat gitmesi planlanmışsa da onun bu tür bir yolculuğa fiziksel olarak uygun olmadığı sonradan fark edilmişti. Seyahatin engeli bölgeye gönderilen beyannamelerle aşılmaya çalışılacaktı. Gönderilen beyannameler Türkçe kaleme alınmasına rağmen halkın çoğunluğu Türkçeyi anlamadığından bildiriler etkisiz kalmıştı (Dersimi, 1952, 94-99). Tüm bunlar dikkate alındığında Cemaleddin Çelebi'nin bölgedeki Kızılbaş Alevi nüfus üzerindeki etkinliği tartışmalı bir hale gelmişti.

3. Bektaşî Alayı'nın Cepheye Sevk Edilmesi ve Erzurum'un İşgali

Kırşehir, Yozgat, Sivas, Erzincan ve çevre şehirlerden gelen gönüllülerle tesis edilen Bektaşî Alayı, Kafkas Cephesi'nde görev yapan askerî personel tarafından; “ruhani teşkilat” olarak tanımlanmaktaydı. Bu tanımlama, söz konusu birliğin geleneksel askeri yapılanmalardan önemli ölçüde farklılaştığını göstermektedir. Bu alayın, konvansiyonel askeri doktrinlerin ötesinde, gayrinizami bir örgütlenme biçimini benimsemesinin yanı sıra yapılanma olarak, Osmanlı ordusunun genel teşkilatlanma prensiplerinden ayrılan, özgün bir askeri formasyon olduğunu göstermektedir. “Ruhani teşkilat” (İlter, 2007, 77) ifadesi, Bektaşî Alayı'nın salt askeri bir birlik olmadığını, aynı zamanda dini ve manevi unsurları da bünyesinde barındıran çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu ortaya koyuyordu.

Bektaşî Alayı; komuta yapısı, dönemin askeri uygulamalarından belirgin şekilde ayrılan bir özellik sergilemekteydi. Taburun liderliğine doğrudan Cemaleddin Çelebi Efendi'nin atanmış olması, dini otoritenin askeri hiyerarşi içinde doğrudan konumlandırılması anlamına gelmekteydi. Bu durum, o döneme kadar yaygın bir uygulama olmayan, Teşkilat-ı Mahsusa çeteleri dışında nadir rastlanan bir durumdu. Cemaleddin Efendi'ye askeri konularda yardımcı olmak üzere, Binbaşı Galip Bey askeri müşavir olarak görevlendirilmişti (İlter, 2007, 77). Alaydaki askeri düzenin sağlanabilmesi için dini liderlik, askeri uzmanlıkla desteklenmişti. Dini liderliğin askeri hiyerarşi içinde bu şekilde yer alması, Osmanlı Devleti'nin savaş koşullarında geleneksel askeri yapısında gerçekleştirdiği pragmatik düzenlemelerin önemli bir örneğidir.

Cemaleddin Çelebi Efendi'nin emrindeki kuvvet, cepheye doğru yola çıktığında ancak bir tabur gücündeyken Erzurum'a ulaşmakta olduğu günlerde toplamda 1.000 mevcuda ulaşmıştı. Artık iki tabur gücündeki bu kuvvet alay gücüne erişmişti. Bektaşî Alayı'nın mensupları ciddi bir askeri eğitimden yoksundular ve cephe deneyimine sahip değillerdi. En önemlisi ise alayın subay ihtiyacı üst düzeydeydi. Sarıkamış Harekâtı sonrasında ciddi anlamda subay sayısında azalma olunca farklı kaynaklardan subay temininin yolları aranmaya başlanmıştı. Sivas, Erzurum, Trabzon ve Malatya illerinden gelen 81 kişilik lise mezununa Erzurum'un Kân köyündeki er eğitim merkezinde altı ay eğitim verildikten sonra zabıt namzedi olarak mezun edilmişlerdi. Bu yedek subaylar Erzincan'dan Erzurum'a emrindeki alayla gelen Cemaleddin Çelebi'nin emrine verildiler. Alay emrine verilen subaylar henüz 19 yaşında ve oldukça deneyimsizdiler (Erdal, 1971, 60-61).

Cemaleddin Çelebi'nin emri altındaki kuvvetin mevcudu konusunda kaynaklarda birbirinden farklı rakamlar zikredilmektedir. Bunlardan en abartılısı Cemaleddin Çelebi'den sonra Bektaşî Tarikatı'nın postnişini olan Veliyeddin Çelebi'ye aittir. Millî Mücadele yıllarında Kafkas Cephesi'ne sevk edilen alayın kuvvetini 7.000'den fazla olarak zikretmiştir. Ancak belgelerden taburun 1.000 ila 1.500 arasında bir kuvvete sahip olduğu anlaşılmaktadır:

Biraderim merhum Çelebi Cemaleddin Efendi'nin 331 senesinde yedi bini mütevaciz efraddan mürekkeb "Mucahidin-i Bektaşîyye" namı altında teşkil etmiş olduğu bir alay ile Harb-i Umumiye iştirak ve vazife-i mukaddese-i vataniyyesini ifa eylediği herkesin malumudur... (Hakimiyet-i Milliye, 5 Mayıs 1922).

Bektaşî Alayı, Erzincan-Erzurum yolundayken askeri müşavir Galip Bey tarafından III. Ordu Karargâhına gönderilen şikâyet telgrafları Erzurum'da büyük soru işaretlerinin oluşmasına neden olmuştu. Telgraflarda Cemaleddin Çelebi Efendi'nin yol boyunca köylülerin mallarını haksız şekilde aldığı yönündeki iddialar sürekli olarak dile getirilmekteydi. Bektaşî Alayı'nın Erzincan'dan Erzurum'a intikali sırasında, Binbaşı Galip Bey'in muhabere evrakına yansıyan şikayetler, Cemaleddin Çelebi Efendi'nin güzergâh üzerindeki köylerde yerel halkın mallarını aldığı iddialarını içeriyordu. Bu şikayetler, dini otoritenin kullanımı ve potansiyel suistimali konusunda önemli soruları gündeme getirmişti. Ancak, resmi kayıtlarda bu durumun "cebir ve tazyik" unsurları içermediği, köylülerin mallarını "hediye" mahiyetinde sundukları şeklinde yorumlanarak kapatıldı (İlter, 2007, 77).

Şikayetlerin gölgesinde Bektaşî Alayı'nın Erzurum'a ulaşmasının ardından, Çelebi Efendi'ye bir konak tahsis edilmiş ve erzak gönderilerek dinlenmesi sağlanmıştı. Galip Bey'in ifadeleri dinlendiğinde, Çelebi Efendi'nin geçişi sırasında köylülerin yollara çıkarak koyunlarını, sığırlarını ve diğer mallarını ona sundukları, Çelebi Efendi'nin

ise bu malları alıp başka yerlerde nakit paraya çevirdiği anlaşılmıştı. Binbaşı Galip Bey ile Cemaleddin Çelebi Efendi arasında ortaya çıkan anlaşmazlığın, Galip Bey'in Bektaşî Sabri Bey ile değiştirilmesiyle sonuçlanması, Bektaşî Alayı'nın yönetiminde dini aidiyetin askeri hiyerarşiden daha etkili bir faktör olduğunu gösteriyordu (İlter, 2007, 77). Alayın en önemli sorunlarından birisi disiplinsizlikti. Askerî eğitim almamış askerler, gittikleri yerlerde ciddi sorunlara sebebiyet veriyordu (Küçük, 2003, 103).

III. Ordu Komutanlığı Erzurum'u savunabilmek adına 3. Tümen'in bir an önce cepheye sevk edilmesini beklediği günlerde adeta bir sürprizle karşılaşmış karşısında Bektaşî Alayı'nı bulmuştu. Asıl beklenen kuvvet ise 7 Kasım 1915'te henüz Ulukışla'daydı ve Erzurum'a en erken bir ayda ulaşabilirdi. Bektaşîlerin Erzurum'a ulaşmaları oldukça merak uyandırmıştı. Bir anda ellerinde tesbih başlarında kavuk olan bu kuvvetin Erzurum Kalesi'nde görünmesi herkesin dikkatini çekmişti. Alaya mensup askerlerin çoğunluğu askerlikten firar eden, hizmet gerisinde kalmış yahut henüz askerlik çağına yeni gelmiş gençlerden oluşuyordu. Alay Komutanı Cemaleddin Çelebi Efendi'ye III. Ordu Komutanı tarafından bir madalya verilerek Erzurum'da kendisine tahsis edilen evde oturması istendi. Alayın askerleri ise ilk etapta er talimgahına gönderilerek temel askerlik eğitimini alacaklardı. Cemaleddin Çelebi, Ruslara karşı yapılan savaşın erdemlerinden bahsettiği bir öğüt kaleme almıştı ve bu metin III. Ordu Komutanlığı tarafından bastırılarak tüm birliklere dağıtıldı (Kocagüney, 1942, 137-138). Askere en fazla ihtiyaç duyulan zamanda gelen Bektaşî Alayı hemen talimgaha gönderildi ve talimlere başladılar. Dolayısıyla Cemaleddin Çelebi bu kişileri orduya katmak suretiyle bir tür askerî denetim altına alınmalarını sağladı (İlter, 2007, 77).

Bektaşî Alayı, aldığı emir üzerine Aralık 1915'te cephenin sıfır noktası olan Hasankale'ye ulaşmak için harekete geçti. Erzurum Talimgâhında bulunan Bektaşî gönüllülerinden daha önce askerlik yapmış olan 500 kişilik bir grup, 14 Ocak 1916 sabahı XI. Kolordu'nun emrine tahsis edilmişti (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı, 19). Ancak Erzurum ve çevresinde hüküm süren kış şartları alayı ve askerleri ilk günden itibaren olumsuz etkilemeye başladı. Erzurum'un içerisinden geçen alay hem sevgi gösterilerine hem de hastane ve evlerin pencerelerinden kendilerine söylenen "*Aman kardaşlar, bizleri Moskof'un ayakları altında çiğnetmeyiniz.*" benzeri sözler karşısında oldukça etkilenmişlerdi (Erdal, 1971, 60). İki taburlu alay 15 Ocak 1916 günü Rusların cepheden yaptıkları yoğun taarruzlar karşısında zayıflayan Hasankale civarına sevk edildi (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı, 25).

III. Ordu bandosu tarafından Bektaşî Alayı, Kars Kapı mevkiine kadar uğurlanmıştı. Yürüyüş esnasında gördükleri manzara, savaşın soğuk yüzünü tüm çıplaklığıyla ortaya koyuyordu. Bir kısmı hayvanları üzerinde bir kısmı da yayan olarak Erzurum istikametine çekilen Müslüman halk perişan vaziyeteydi. Alay hızlı bir yürüyüşle Serçe ve Aha Boğazı bölgesinden geçerek Badıçıvan sırtlarında mevzi alan XI. Kolordu birliklerini takviye için görev bölgesine ulaştı (Erdal, 1971, 61).

Rusların cepheden başlattıkları şiddetli taarruz karşısında; 16 Ocak 1915 günü, Erzurum'un savunmasının Türk askeri geleneklerine uygun şekilde icra edilmesi amacıyla, bölgedeki silah kullanabilen tüm sivil unsurların savunma hattına dâhil edilmesine karar verildi. Bu kapsamda, Sivas ve Tokat'taki talimgâhlarda eğitim görmekte olan erlerin, eğitim kadrolarıyla birlikte cepheye sevk edilmesi planlanmıştı. Hasankale'de konuşlu ordu komutanlığı, Erzurum'dan intikal eden Bektaşî Mücahidin Alayı'na bağlı 500 mevcutlu bir taburu, Karabıyık-Dazlak Yaylası hattında, Hasankale'ye yönelen stratejik güzergâhı kapsayan Kızılviran-Yeniköy

hattını tahkim etmek üzere saat 07.30 itibarıyla 34. Piyade Tümeni'nin emrine verdi. Bektaşî Alayı'nın diğer taburunun ise Hasankale'de kalması emredilmişti (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı, 31).

18-19 Ocak 1916 gecesi, Rus kuvvetlerinin 101. Piyade Alayı mevzilerine yönelik yoğun taarruz harekâtı kritik bir tahdit durumu meydana getirmişti. Düşman birliklerinin ilerleyişi, Hızardere, Çermiksu ve Keşa köylerinin işgali ile sonuçlanmış, bölgedeki stratejik kontrol Rusların lehine değişmişti. Rus birlikleri, 34. Piyade Tümeni cephesinden kuzeye doğru ilerleyerek, 1905 rakımlı Çobandede Tepe-Geçik hattında konuşlu 18. ve 33. Piyade Tümenlerini çevreleme potansiyeli taşıyan bir manevra icra ediyorlardı. III. Ordu Komutanlığı, savunma hatlarının tahkimi maksadıyla acil bir tevcih harekâtı başlatmıştı. Bu kapsamda 101. Piyade Alayı'ndan bir tabur, Bektaşî Mücahidin Alayı'ndan bir tabur, bir sahra topçu takımı ve bir dağ bataryası görevlendirilmişti. Söz konusu unsurların Hasanbaba Dağı-2624 rakımlı Ziyaret Tepe hattında konuşlandırılması emredilmişti. Alınan bu tedbirler, bölgedeki stratejik dengenin yeniden tesisi ve düşman ilerleyişinin durdurulması maksadını güdüyordu (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı, 40).

21 Ocak 1916 tarihinde, XI. Kolordu Komutanı, Kötek Hudut Taburu ile Bektaşî Taburlarını 29. Tümenin emrine tahsis etmeyi istiyordu. Ancak, ordu komutanı geçmiş muharebelerdeki yaşanan olaylar nedeniyle Bektaşî Taburlarına güvenmemiş ve kritik bir karar almıştı. Ordu komutanı, Kötek Hudut Taburu ile Mücahidin Bektaşî Taburlarının kolordu ihtiyatında bulundurulması talimatını verdi (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı, 62). Bu emir, muhtemelen söz konusu taburların önceki çatışmalardaki performansları veya güvenilirlik sorunları nedeniyle alınmıştı.

Bektaşî Alayı mensuplarının eğitim eksikliği ve önceki muharebelerdeki performansları ciddi endişeler yaratmıştı. Hasanbaba Dağı-Ziyaret Tepe savunma hattında ve Serçe Boğazı'nda sebepsiz olarak mevzilerini terk etmeleri üzerine III. Ordu Komutanlığı kesin bir tedbir almaya mecbur kaldı. Komutanlık, Bektaşî gönüllülerinden silahlarını alarak onları geri hizmetlerde kullanılmak üzere Erzurum talimgâhına sevk etti. Muharebelerin en kritik anında alınan bu karar istenilen verimin alınmadığının en büyük göstergesiydi. Birlik disiplini ve güvenilirliği açısından oldukça önemli bir yönetsel müdahale niteliğindeydi (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı, 62).

Bektaşî Alayı'ndan cephede istenilen verimin alınmadığı ve geri hizmet bölgesine sevk edildiği tarihlerde 4 Şubat 1916'da Cemaleddin Çelebi, Erzurum'da *Mücahidin-i Bektaşîye'den Kumandan Vakfı Kebir Mütevellisi Çelebi Cemal* imzasıyla Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği dilekçesinde Ankara Evkaf Müdüriyetinden şikayetçiydi. Buna göre, Padişah iradesi gereğince, Hacı Bektaş Vakfı'na ait olan ağnam rûsûmu (hayvan vergisi) gelirlerinin, vakfın idaresi kapsamında kullanılmak üzere Kırşehir sandığından Evkaf Sandığı'na devri kararlaştırılmıştı. Buna bağlı olarak, önceki yıllarda vakfa tahsis edilen 40 kuruşun Kırşehir'den ilgili bölgeye aktarıldığı ancak Ankara Evkaf Müdürü'nün vakfa ait olan bu gelirleri çeşitli kişisel ve siyasi saiklerle engellemeye çalıştığını iddia ediyordu. Bu süreçte, Bektaşî tarikatı mensupları Erzurum'da harp sahasında canlarını feda ederken, vakfa tahsis edilen gelirlerin yönlendirilmesi hususunda birtakım teşvik ve girişimlerin yapıldığı anlaşılmıştı. Cemaleddin Çelebi Efendi, gelirlerin kesintiye uğratılması ve vakfın mağdur edilmesinin faaliyetleri aksattığını iddia ediyordu (DH.İ.UM.EK., 15/44).

Erzurum'da cephe boyunca Rus taarruzuna dayanamayan Türk savunma mevziileri 15 Şubat 1916 gece yarısı itibariyle şehri boşaltmak zorunda kalmıştı. 16 Şubat 1916'da ise Erzurum Rus işgaline uğradı. III. Ordu birlikleriyle birlikte Erzurum halkı da perişan bir vaziyette Erzincan istikametine doğru çekilmeye başlamıştı (Tekir, 2021, 511). Erzurum'un işgalinden hemen önce Cemaleddin Çelebi Efendi, Erzincan'a çektiği telgrafla kendisine bir konak kiralınmasını istemiş ve maiyetiyle birlikte Erzincan'a dönmüştü (Dersimi, 1952, 102).

4. Bektaşî Alayı'nın Dağıtılması

Erzurum Valisi Tahsin Bey, Dahiliye Nazırı Talat Paşa'ya gönderdiği 25 Şubat 1916 tarihli şifreli telgrafında cepheye gönderilen Cemaleddin Çelebi ve Kızılbaşları doğrudan hedef almıştı. Öyle ki Kızılbaşların orduya hıyanet ettiklerini söylüyordu. Cemaleddin Çelebi'den *Kızılbaş Şeyhi* olarak bahsedilen telgrafta, emrinde Erzurum'a gelen iki gönüllü taburunun orduya iki defa zarar verdiği iddia ediliyordu. Tahsin Bey'e göre Cemaleddin Efendi cepheden kaçmıştı ve orduya hıyaneti sokmuştu. X. Kolordu askerlerinin çoğunluğu Sivas bölgesinden gelmişti ve birçoğu Kızılbaş'tı. Ordudan firar eden askerlerin büyük kısmı bu kolorduya mensuptu. Ordu Tercan'a ulaştığında Kızılbaş köylüler tarafından askerin üzerine ateş açılmıştı. Kendisi de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mensup olan Tahsin Bey, Merkez-i Umuminin öteden beri Kızılbaşlık meselesine ehemmiyet verdiğini söyledikten sonra bu meselenin gelecekte geniş ölçekte düşünülmesi gerektiğini tavsiye etmişti (DH.ŞFR., 510/137).

Bektaşî Alayı'nın tek başına Kafkas Cephesi'ndeki Rus ilerleyişini durdurması mümkün değildi. Özellikle Dersim ve çevresindeki Kızılbaş Alevi nüfusun, Cihad-ı Ekber veya millî söylemlerle mobilize edilememesi, Osmanlı yönetimini farklı bir yaklaşım geliştirmeye sevk etmişti. Bu bağlamda Bektaşî tarikatına mensup bir mücahit alayının oluşturulması, bölgedeki Alevi nüfus üzerinde etkili olabilecek bir dini-kültürel aidiyet duygusu yaratmayı hedeflemişti. Ancak Şubat 1916 itibariyle amaçlanan hedeflerden oldukça uzak bir görünüm söz konusuydu. Cephe gerisinde silahlaltına alınmaya çalışılan Dersimliler, 8 Mart 1916'da büyük bir isyan başlatmışlardı. İsyanın bastırılması görevi XVI. Kolordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'ya verildi. İsyan kısa sürede tüm bölgeyi etkisine alınca 13. Tümen ve jandarma birlikleri tenkil harekâtı için bölgede faaliyetlere başlamıştı. İsyanı bastırmakla görevli isim ise Yarbay Şevket (Galatalı) Bey'di. İsyan ancak Mayıs 1916'da kontrol altına alınarak bastırıldı (Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı, 214-215).

III. Ordu Komutanı Vehip Paşa'nın, 15 Mart 1916'da Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgraf, Bektaşî Alayı için sonun başlangıcı oldu. Vehip Paşa'nın telgrafında, Çelebi Efendi'nin topladığı Bektaşî gönüllü taburlarının savaş alanında beklenen verimliliği gösteremediği ve bu nedenle gönüllülerin nizami birliklere dağıtılmak zorunda kalındığı açıkça ifade edilmekteydi. Vehip Paşa, Cemaleddin Çelebi'yi memleketi Kırşehir'e göndermek için de izin istiyordu (Beşikçi, 2015, 212). Askerî açıdan Bektaşî Alayı'ndan istenilen verim alınamamış olabilirdi; ancak siyasi açıdan düşünüldüğünde İttihat ve Terakki hükümetinin önemli bir dini guruptan vazgeçmesi düşünülemezdi. Yumuşak bir geçiş için zamana ihtiyaç olduğu da bir gerçektir.

Vehip Paşa'nın telgrafından bir gün sonra Cemaleddin Çelebi, 16 Mart 1916'da Erzincan'dan Sivas'a hareket etti. Sivas'a dönmelerini sıhhi gerekçelere bağlayan Çelebi, orada yeni bir teşkilat yapmak istiyordu (Dersimi, 1952, 102). Kendisine

verilen emirde kırk kişilik maiyetiyle birlikte Sivas'a çekilmesine izin verilirken son emre kadar orada beklemesi söylenmişti. (Gül, 1984, 188). Cemaleddin Çelebi'nin Sivas'ta ikamet ettiği günlerde Enver Paşa 26 Nisan 1916 günü Kırşehir'e gitti (DH. ŞFR., 517/97). Enver Paşa bu seyahat sırasında Hacıbektaş ilçesine uğramış, Bektaşî dergâhını ziyaret etmişti. Cemaleddin Çelebi Efendi'nin büyük oğlu Hamdullah Efendi bu ziyaret sonrasında Sivas'a gönderdiği telgrafında Enver Paşa'nın ziyaretiyle ilgili şöyle diyordu:

Ankara, Kırşehir yoluyla gelen Enver Paşa, Hacıbektaş'a uğradı, Pir'in Dergâhını ziyaret etti. Bizlere de: 'Sivas'a varınca babanız Çelebi'yi memleketine göndereceğim. Onun bu hizmetinden memleket memnun kalmıştır (Altınok, 2013, 9).

Kırşehir'den yola çıkan Enver Paşa, 29 Nisan 1916 günü Sivas'a ulaştı (DH. ŞFR., 518/13). Sivas Valisi Muammer Bey tarafından aynı tarihlerde Talat Paşa da Sivas'a davet edildi (DH.KMS., 38/22). Enver Paşa'nın dönüşü sırasında mümkün olursa Sivas'a gelebileceği cevabı verilmişti (DH.ŞFR., 63/166). Dolayısıyla üçlünün görüşmesi mümkün olmadı. Enver Paşa, Sivas'a ulaştığı gece yanında Alman subaylarla birlikte Cemaleddin Çelebi Efendi ile görüştü. Bu görüşme sırasında Cemaleddin Çelebi Efendi'ye bir tezkere verilirken hizmetlerinden ötürü de bir kılıç hediye edildi. Görüşmeden 15 gün sonra yani 14-15 Mayıs 1916'da Cemaleddin Çelebi Efendi ve maiyeti Sivas'tan ayrılarak kendi ikametlerine döndüler (Gül, 1984, 189). Enver Paşa ve Cemaleddin Çelebi'nin görüştükleri gün Türk ordusu Irak Cephesi'nde İngilizlere karşı Kût'ül-Amâre'de büyük bir zafer kazanmıştı.

Enver Paşa ile Sivas'ta yapılan görüşmede Bektaşî Alayı'nın geleceğine de karar verildi. Karara göre toplanan alay terhis edilecekti. Bunun üzerine yaşlılar serbest bırakılırken yaşı genç olup askerliğe elverişli olanlar diğer alaylara dağıtıldı (Altınok, 2013, 10). Ayrıca, Cemaleddin Çelebi'nin 1912'de yayınlanan Müdafaa adlı eserinin ölümünden sonraki baskılarına yazılan önsözlerde torunları, Kafkas Cephesi'nde muharebelerin sona ermesine kadar alayın cephede kaldığını beyan etmektedir (Birdoğan, 1994, 10).

Sonuç

Bektaşî Alayı'nın teşkili, devletin savaş koşullarında geliştirdiği esnek seferberlik stratejilerinin önemli bir örneğini teşkil etmektedir. Çalışma, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı esnasında izlediği askeri politikalarda yalnızca konvansiyonel birliklerden değil, aynı zamanda dini, kültürel ve sosyal unsurların mobilizasyonundan da yararlandığını ortaya koymaktadır. Araştırma bulguları, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gayrinizami harp doktrini çerçevesinde, özellikle doğu vilayetlerinde yaşayan ve merkezi otoriteye tarihsel olarak mesafeli duruş sergileyen Alevi topluluklarının, doğrudan inanç kimlikleri üzerinden askeri yapıya entegre edilme girişiminin dikkate değer bir örneğini sunmaktadır.

Araştırma sonucunda, Bektaşî tarikatı aracılığıyla kurulan bu gönüllü alayın salt askeri bir fonksiyonun ötesinde, siyasi ve sembolik işlevler de üstlendiği görülmektedir. Özellikle Cihad-ı Ekber çağrılarının beklenen etkiyi yaratmadığı Dersim ve çevresindeki Alevi nüfusa yönelik bu özel teşebbüs, devletin geleneksel dini söylemleri yeniden yorumlayarak toplumsal taban oluşturma çabasını yansıtmaktadır. Bununla birlikte, araştırma verileri Bektaşî Alayı'nın cephedeki pratik katkısının sınırlı kaldığını, özellikle Kafkas Cephesi'nde Rus ilerleyişi karşısında stratejik bir avantaj sağlayamadığını göstermektedir. Ancak bu durum, alayın kuruluş gerekçesinin sadece askeri zafer hedefine değil, aynı zamanda sivil nüfusu devlet siyaseti doğrultusunda

seferber etme amacına da dayandığı tezini desteklemektedir.

Elde edilen bilgiler ışığında, Enver Paşa ile Cemaledin Çelebi Efendi arasında Sivas'ta gerçekleşen görüşmenin, alayın faaliyetlerinin sonlandırılması sürecinin kurumsal bir kararlilikla yürütüldüğünü göstermektedir. Terhis kararı, Osmanlı Devleti'nin gönüllü birliklerden elde etmeyi umduğu faydayı sınırlandırmak zorunda kaldığını ortaya koyarken, dini liderlikle kurulan temasların sembolik önemini de vurgulamaktadır. Çelebi Efendi'ye takdim edilen kılıç hediyesi, devletin bu katkıyı takdir ettiğini gösteren bir jest olmakla beraber, aynı zamanda Bektaşî tarikatının savaş süresince üstlendiği meşruiyet aracılığı rolünü de teyit etmiştir.

Çalışmanın sonuçları, Bektaşî Alayı örneğinin, Osmanlı savaş stratejisinde dini tarikatların askeri alana nasıl entegre edilmeye çalışıldığını ve bu sürecin sınırlılıklarını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yerel kimlikleri mobilize etme stratejisinin dini cemaatler üzerinden nasıl işlerlik kazandığına ve bu stratejinin uygulamada hangi ölçüde karşılık bulduğuna ışık tutmaktadır. Gönüllülük esasına dayanan, inanç temelli birliklerin oluşturulması, Osmanlı Devleti'nin merkez-çevre ilişkilerini yeniden tanımladığı bu kritik dönemde, gayrinizami harbin yalnızca bir askeri taktik değil, aynı zamanda ideolojik bir araç olarak da işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Meclis-i Mahsus (İ. MMS), 191/2-1-2.

BOA, Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH. ŞFR.), 438/32.

BOA, DH. ŞFR., 457/84.

BOA, DH. ŞFR., 461/58.

BOA, DH. ŞFR., 469/73.

BOA, DH. ŞFR., 49/263.

BOA, DH. ŞFR., 51/209.

BOA, DH. ŞFR., 666/110.

BOA, DH.ŞFR., 510/137.

BOA, DH.ŞFR., 517/97.

BOA, DH.ŞFR., 518/13.

BOA, DH.ŞFR., 63/166.

BOA, Dahiliye Emniyet-i Umumiye Muhaberat ve Tensikat Müdüriyeti Evrakı (DH.EUM. MTK.), 79/66.

BOA, Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrak (DH.İ.UM.EK.), 15/44.

BOA, Dahiliye Nezareti Dahiliye Kalem-i Mahsus Evrakı (DH.KMS.), 38/22.

BOA, Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı (DH.SYS.), 123/35.

BOA, Harbiye Nezaret-i Tahrîrât Dairesi Tahrîrât Kalemi (İ..HB.), 170/32.

Sürelî Yayınlar

Hakimiyet-i Milliye. (5 Mayıs 1338/5 Mayıs 1922).

Sabah. (3 Teşrinisani 1330/16 Kasım 1914).

Sabah. (4 Teşrinisani 1330/17 Kasım 1914)

Yozgad. (26 Ağustos 1331/8 Eylül 1915).

Yozgad. (2 Eylül 1331/15 Eylül 1915).

Sabah. (7 Teşrinievvel 1331/20 Ekim 1915).

Telif ve Tetkik Eserler

“Reha Çamuroğlu ile Söyleşi Yeniçeriler, Bektaşiler ve Modernleşme Süreci”. Söyleşi: Mete Tunçay-Bilmez Bülent Can. *Toplumsal Tarih* 97/17 (Ocak 2002), 7-16.

Altınok, Baki Yaşa. “Çelebi Cemaleddin ile Veliyeddin Efendi’nin Kurtuluş Savaşı ve Mustafa Kemal Paşa Hakkında Alevilere Gönderdiği Beyannâmeler ve Orijinal Metinleri”. 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı*. 2 Cilt. Ankara 2007, 1001-1032.

Altınok, Baki Yaşa. *Sıdkî Baba Dîvânı*. Ankara: Sistem Ofset, 2013.

Beşikçi, Mehmet. *Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Seferberliği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

Birdoğan, Nejat. *Çelebi Cemalettin Efendi’nin Savunması (Müdafaa)*. İstanbul: Berfin Yayınları, 1994.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı. 2 Cilt. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1993.

Cemal Paşa. *Hatıralar*. haz. Alpay Kabacalı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

Dersimi, Nuri. *Kürdistan Tarihinde Dersim*. Halep: Anı Matbaası, 1952.

Erdal, Rifat. “Bir Yedek Subayın I. Dünya Harbi Hâtıraları 1”. *Hayat Tarih Mecmuası* 7. (Ağustos 1971), 60-61.

İlter, Aziz Samih. *Birinci Dünya Savaşı’nda Kafkas Cephesi Hatıraları*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2007.

İzbudak, Veled Çelebi. *Tekke’den Meclis’e Sıra Dışı Bir Çelebi’nin Hatıraları*. Haz. Yakup Şafak- Yusuf Öz, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.

Kocagüney, Vehbi. *Erzurum Kalesi ve Savaşları*, 126 Sayılı Askerî Mecmua’nın Tarih Kısmı 61, İstanbul: Askerî Matbaa, 1942.

Küçük, Hülya. *Kurtuluş Savaşı’nda Bektaşiler*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.

Küçükyalçın, Erdal. *Tuna’nın Kalbi Yeniçeri Yoldaşlığı ve Bektaşilik*. İstanbul Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2013.

Maden, Fahri. *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

Mimar Hikmet. “Bektaşilik ve Son Bektaşiler”. *Türk Yurdu* 200/6 (Haziran 1928), 16-25.

Mükellefiyet-i Askeriye Kanun-ı Muvakkati. İstanbul: Matbaa-ı Amire, 1330.

Ocak, Ahmet Yaşar (ed.). *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009.

Onarlı, İsmail. *Mineyik Dedeler Kurultayı, Anadolu İnanç Önderleri Birinci Toplantısı*. (16-19 Ekim 1998), İstanbul: Cem Vakfı Yayınları, 2000, 154-157.

Özgül, Vatan. “1. Dünya Savaşı Öncesinde Balabanlılar, Osmanlı İmparatorluğu ve İttihat-Terakki İle İlgili Bazı Belgeler”. *Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi* 16 (2000), 125-136.

Özgül, Vatan. “I. Dünya Savaşı’nda Rusya’ya Karşı Savunmada Bektaşî Mücahit Alayı ve Balabanlılar”. *Toplumsal Tarih* 151 (Temmuz 2006), 52-58.

Özgül, Vatan. *Dimetoka’dan Erzincan’a Bir Alevî Aşiret Balabanlılar*. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2005.

Stoddart, Philip H.. *Teşkilat-ı Mahsusa*. çev. Hediye Lale Birsaygılı. İstanbul: Yarın Yayınları, 2014.

Şeyh Cemaleddin Efendinin Aşığı Halk Ozanı Sıdkî Baba Hayatı ve Şiirleri (1865-1928). Der. Muhsin Gül, Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1984.

Tekir, Süleyman. *Beyaz Harp Kafkas Cephesi-Sarıkamış Harekâtı-Teşkilat-ı Mahsusa*

- Operasyonları*. İstanbul: Kronik Kitap, 2021.
- Tekir, Süleyman. *Süleyman Askerî Bey Teşkilat-ı Mahsusa'nın İlk Başkanı*. İstanbul: Kronik Kitap, 2022.
- Tunaya, Tanık Zafer. *Türkiye'de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki*. 3 Cilt. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1989.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları I Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*. Ankara: TTK, 1998.
- Ülger, Ali. "Belgeler". *Kızılbaş 74* (Haziran 2017), 11.

Extended Abstract

In the context of the irregular warfare strategy implemented by the Ottoman Empire during World War I, this study analytically examines the formation process of the Bektashi Regiment, which was formed on the initiative of the Bektashi sect and assigned directly to frontline operations, its activities at the front, and its final liquidation. This strategy, developed by the Committee of Union and Progress on the basis of the experiences of the Tripoli and Balkan wars, was aimed at ensuring that the volunteer units would assume the function of supporting the regular army and mobilizing the local population. This strategic approach was put into practice through the integration of religious and cultural groups with significant spheres of influence in the imperial geography into the military organization.

In this context, it is noteworthy that religious communities such as Bektashi and Mevlevi, which had a significant influence on large masses of people, were mobilized for military purposes. The establishment of the Bektashi Regiment represents both the ideological basis and the practical manifestation of this strategic maxim. In May 1915, this regiment was organized in Sivas under the leadership of Cemaleddin Çelebi Efendi, the postnisha of the Hacı Bektashi Veli Dervish Lodge. Through the representatives authorized by Çelebi, efforts were made to ensure the voluntary participation of Alevi Bektashi communities, especially in Sivas, Tokat, Erzincan and Dersim.

One of the main motives for the formation of the Bektashi Regiment was the inability of the Ottoman Empire to effectively mobilize the Kizil Bash Alevi population, especially in eastern Anatolia, through centralized Sunni-Islamic discourses (Jihad-i Akbar). Therefore, a more flexible method of mobilization that took into account the religious and cultural identities of the people of the region, the formation of a voluntary association based on the Bektashi order, was preferred. The fact that Bektashism had a historical and symbolic connection with Alevi communities played a catalytic role in the realization of this project.

With the deployment of the Bektashi Regiment to the Caucasian front, its operational activities at the front began, but it had limited success against the advance of the Russian army. On February 16, 1916, when Erzurum was occupied by Russian forces, the Ottoman army was forced to make a strategic retreat and the Bektashi Regiment was adversely affected. Cemaleddin Çelebi Efendi and his entourage had to return to Erzincan as a result of these developments. This incident clearly showed that the regiment's combat effectiveness was limited and that it lacked the ability to defend the front line independently.

In this process, the meeting with Cemaleddin Çelebi Efendi during the visit of Enver Pasha, one of the leaders of the Committee of Union and Progress, to the province of Sivas was a turning point where critical decisions were taken regarding the future of the regiment. As a result of this meeting, it was decided that the Bektashi Regiment would be disbanded in its present organization and the young elements with military competence would be transferred to other regular units. Enver Pasha's presentation to Çelebi Efendi at this meeting and the sword he gave him as a gift can be interpreted both as a confirmation of the Bektashi Order's loyalty to the state and as an indication of his appreciation of the functions of religious groups in the war process.

In conclusion, the journey of the Bektashi Regiment can be seen as one of the unique military-political tools used by the Ottoman Empire during World War I. Beyond being a mere

military unit, this organization provides an important case study of the complex interactions between the state and religious-cultural communities. The use of volunteer units in warfare strategy can be seen as a sign of a multi-layered understanding of warfare that includes the mobilization of local loyalties as well as modern armies. In this context, the Bektashi Regiment offers a unique field of study that embodies both the military strategies and ideological orientations of the Committee of Union and Progress in the field. This attempt was a remarkable example of the Ottoman Empire's efforts to integrate different segments of society for military purposes under the conditions of World War I.